

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

האשה
החשובה ורודפת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

מסכת בבא מציעא נ"ז-ס"ג

בס"ד, כ"ט סיון תשס"ט

גליון מס' 526

השבוע בגליון

- רווחי הבנק המשולמים עבור יום השבת
- שכירת חזן או בעל תוקע לשבת
- כך תשכור מלצר ליום השבת
- תשלום עבור שכירת הרכב בשבת

- מכירת ספר תורה פסול להצגתו במוזיאון
- מכרז למכירת ספר תורה
- פרק איזהו נשך - ריבית, על מה ולמה
- מי קודם לחיבור למכונת החייאה?

כיצד משלמים על טבילה בשבת?

דף נח/א, השוכר את הפועל לשמור

רווחי הבנק המשולמים עבור יום השבת

מבואר בסוגייתנו ששומר חפץ המקבל שכר לפי מספר ימי השמירה, אינו רשאי לדרוש שכר עבור השמירה ביום השבת, משום שחז"ל חששו, שמא מתוך כך בני-אדם יתירו לעצמם עשיית מקח וממכר בשבת עצמה (רש"י, כתובות, ד/א, ד"ה "כשכר שבת"). אולם שומר, או שכיר המקבל משכורת לפי יחידת זמן קצובה, כגון: עבור שבוע או חודש ימים, אינו צריך להפחית ממשכורתו את ימי השבת, משום ששכר השבת **מובלע** במשכורתו הכללית, וחז"ל לא גזרו אלא כאשר השומר מקבל כסף במוצהר עבור יום השבת. כך גם נפסק להלכה ("שולחן ערוך", א"ח, סימן ש"ו, סעיף ד') [עיין רמ"א כפי שבואר ב"דרכי משה", וב"שבות יעקב" חלק א, סימן ו, בעניין חישוב ימי עבודה של פועל המקבל את משכורתו לפי תקופת חודש].

שכירת חזן או בעל תוקע לשבת: סוגייתנו משמשת בסיס לדברי רבינו יחיאל, בן הרא"ש ואחיו של ר' יעקב בעל הטור (סימן תקפ"ה) שתנמה על מנהגם של בני ספרד לשכור "בעל תוקע" לראש השנה. לעומת זאת ה"מרדכי" מביא את דעת רבינו שמואל (פסחים נ/ב) הסובר, כי אין איסור בדבר.

הט"ז ("שולחן ערוך" שם) מבאר את טעם המחלוקת וכותב, כי לכל הדעות גם עבור עשיית מצווה בשבת אסור ליטול שכר, כמבואר בסוגייתנו, שאדם שעסק בשבת בצרכי מצווה ושמר על פרה אדומה, אינו רשאי לדרוש שכר על כך. אלא שלדעת רבינו שמואל, כל זאת דווקא לגבי מצווה שאינה קשורה ליום השבת עצמו, שבאופן זה יש מקום לחשוש, שבני אדם גם יתירו לעצמם לעסוק בשבת במקח ובממכר. לא כן הם פני הדברים לגבי מצווה הקשורה ליום השבת עצמו, כחזן בתפילתו, או "בעל תוקע" בראש השנה, שתשלום עבור מלאכת מצווה מעין זו לא יגרום לבני אדם לטעות ולחשוב כי גם מקח וממכר מותרים בשבת.

ראוי להדגיש את דברי ה"מגן אברהם" ("שולחן ערוך", שם, ס"ק ז), שגזירת חז"ל זו כוללת בתוכה גם איסור לשלם על שכירת חפצים לשבת קודש, ולא רק עבור מלאכת בני אדם בלבד.

כך תשכור מלצר ליום השבת: הלכה זו אקטואלית במיוחד לשוכרים מלצרים או כלים לעריכת "קידוש" או סעודת מצווה אחרת בשבת. בעל "חיי אדם" (הלכות שבת) מייעץ לסכם עם המלצר, ששעות שכירותו יתחילו מעט לפני השבת ויסיימו מעט אחריה, וכך יוכלו להבליע את שכרו בשעות עבודתו בימות החול. כמו כן על בעל השמחה לסכם עם משכיר הכלים, כי שכירות הכלים תחול מספר שעות לפני בוא שבת המלכה ("שמירת שבת כהלכתה", פרק כ"ח, סעיף ס').

בעל "מנחת יצחק" דן בהלכה זו מהיבט מעניין הנוגע לכל אדם בעל תכנית חסכון קצרת מועד, שהתשוואה עליה מחושבת לפי מספר ימי ההפקדה. לכאורה, אסור לאדם זה ליטול מהבנק את

דבר העורך

חלומי של הנרי

הסיפור הבא אינו עובדה וגם לא מעשה. הוא לא התרחש, וככל הנראה גם לא יתרחש לעולם. **יום אחד**, כך מספרים, נפגשו שני מלאכים בכירים, אי שם בשמי רום. מלאך אחד היה ממונה על החלומות ורעהו - על ההצלחות השניים פתחו בשיחה נרגשת על אודות עיסוקם. מלאך ההצלחות סיפר על עני מרוד שהוא העלה אותו לגדולה בהזקק של רגע, ומלאך החלומות סיפר על חלום ארוך ומוצלח שהוא זימן לפלוני אלמוני. השניים נפרדו לא לפני שהטיחו זה לזה להיפגש שנית ולהמשיך לספר זה לזה את מעלליהם. משנפרדו השניים, גמלה החלטה בליבו של מלאך החלומות, כי הלילה הוא יפעיל את כל קסמיו ויעולל חלום שכמותו לא היה.

★ ★ ★

ימים רבים לא ראו אותו מכיריו של מר הנרי במצב רוח כה קודר. זה מספר חדשים שאין הוא מרוצה מהנעשה בסניפו הנמצא בניו יורק, ועתה לאור הנתונים שהונחו בפניו, הבין כי ליבו לא שיקר לו. כל חייו האמין מר הנרי שאושרו של האדם תלוי בו עצמו, בו בלבד. "אם תתאמצו, תצליחו!" היה חוזר ושונה לעובדיו. על שולחנו המהודר היה מוצב שלט קבוע שנשא את הכיתוב: "**סוד ההליכה על המים טמון בידיעה היכן מונחות האבנים**". כל עובד חדש שהתקבל לעבודה הוזמן לקרוא את השלט שעל השולחן של הבוס. "ידידי", היה טופח על שכמו של העובד הצעיר. "אם תסתכל, תתבונן ותשקול את מעשיך, תצליח. אין אפשרות אחרת." אבל מסתבר שישנה גם ישנה אפשרות אחרת. **עסקיו** של מר הנרי התדרדרו מדחי אל דחי והוא לא ידע את נפשו. איש של כבוד היה מר הנרי. עתה הוא החליף את משנתו. בתקופה קשה זו הוא חזר ושינן לעצמו, כי "לא ההצלחה עושה את האדם למוצלח,

◀

עילוי נשמת

הר"ר **דוד גמזו** ז"ל
בן ר' אלחנן זאב ז"ל נלב"ע ג' בתמוז
ומרת **אסתא גמזו** ע"ה
בת ר' פנחס ז"ל נלב"ע כ"ו בסיון
תנצב"ה
הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

עילוי נשמת

הר"ר **חיים שלמה לשם** ז"ל
ב"ר מרדכי ז"ל נלב"ע כ"ד בסיון תשנ"ז
הר"ר **מרדכי לשם** ז"ל
ב"ר מאיר ז"ל נלב"ע א' בתמוז תשי"ד
תנצב"ה
הונצחו ע"י ידידינו
הר"ר **מאיר לשם** ומשפ' שיחיו - ת"א

עילוי נשמת

מרת **תקוה לוטה פלס** ע"ה
ב"ר שמואל ז"ל
נלב"ע ד' בתמוז תשס"ג
תנצב"ה
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

נר ה'

נשמת אדם

לעילוי נשמת

מרת **שיינדל יפה הרמן** ע"ה ב"ר יצחק זאובר ז"ל
נלב"ע ד' בתמוז תשס"ח **תנצב"ה**
הונצחה ע"י משפחות וינר, וידבסקי - פ"ת רבנורצל - ניו יורק שיחיו

רווחיו עבור יום השבת. אולם, כתב הגר"י וויס זצ"ל, מאחר שהבנקים אינם מחשבים את ימי ההפקדה משקיעת החמה ביום מסויים לשקיעתה ביום המחרת, אלא בהתאם לימי העסקים מחצות היום לחצות היום, אין, איפוא, תשלום עבור יום השבת לבדו, ולעולם מעורבים שעות ימי חול בשעות יום השבת...

תשלום עבור שכירת הרכב בשבת: כך גם כתב בעל "שמירת שבת כהלכתה" (שם, הערה קל"ד), שהשוכר רכב לימים אחדים אינו עובר על כל איסור בתשלום עבור יום השבת, שכן, חברות ההשכרה מחשבות את ימי השכירות מבוקר לבוקר, ושוב נמצא שהתשלום עבור יום השבת כולל תשלום עבור שעות של יום חול.

הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל (שו"ת "האלף לך שלמה", או"ח, סימן קכ"ה) מיעץ לשוכרים חדר לשבת ללינה בלבד [שאינם יכולים להבליע את שכר בעל הבית בהוצאות שנגרמו לו בסעודות] שיתנו עם בעל הבית שהשכירות תחל זמן מה לפני השבת, או שתמשך זמן מה לאחריה, וכך ישולם שכר השבת בהבלעה.

כיצד משלמים על טבילה בשבת? לכאורה פתרונות אלו אינם מועילים כלל לחסידים ואנשי מעשה הנהוגים לטבול במקווה טהרה בבוקר שבת המלכה לפני התפילה, שהרי לאחר השבת הם משלמים שכר עבור הטבילה ביום השבת עצמו. אולם ה"נודע ביהודה" (שו"ת, או"ח, מהדו"ת, סימן כ"ו) כתב, כי אמנם חז"ל אסרו ליטול שכר עבור השבת, אך אם אדם נזקק להוציא מכיסו ביום השבת עבור אדם אחר, זכותו לדרוש תשלום על כך, שהרי אינו דורש שכר. לפיכך, מאחר שהתשלום עבור הטבילה במקווה הטהרה גם כולל החזר עבור הוצאות להפעלת המקווה, הרי ששכר הבלן מובלע בהחזר עבור הוצאות אלו, ושוב אין איסור בדבר.

לסיום, מן הראוי לציין את דברי ה"שולחן ערוך" (סימן תקפ"ה, סעיף ה') המתייחס לנטילת שכר בשבתות ובחגים על ידי חזן ו"בעל תוקע": "הנוטל שכר לתקוע שופר בראש השנה, או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות וימים טובים, אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה". אמנם בספר "אורחות חיים" (ס"ק י"ג) כתב כי דבריו מתייחסים לאדם שאינו זקוק לכסף זה לצורך מחייתו, אך אדם ש"אין לו מה יאכל" אינו צריך להחמיר בכך.

דף נח/ב אף המוכר ספר תורה

מכירת ספר תורה פסול להצגתו במוזיאון

סוגייתנו דנה אם דיני אונאה נאמרו גם לגבי ספר תורה שנמכר. לדעת רבי יהודה אין אונאה במכירת ספר תורה, מפני שאין שיעור לדמיה של התורה הקדושה. לעומת זאת חכמים סוברים, כי דין מכירת ספר תורה כדן מכירת שאר מיטלטלין שיש בהם אונאה, וכך נפסק להלכה (רמב"ם, הלכות מכירה, פרק י"ג, הלכה י"א).

בגמרא (מגילה כו, כז) מבואר, כי לכל הדעות בעליו של ספר תורה אינו רשאי לנהוג בו כמיטלטלין ולמכרו כדי להרוויח ממון מכך, משום ש"מעלין בקודש ואין מורדין". המהרש"ם (שו"ת, חלק ד, סימן כ"ח) מוסיף ומציין, כי אדם שברשותו ספר תורה אחד בלבד, אף עובר על איסור דאורייתא במכירתו, משום שבכך הוא מבטל מצווה מדאורייתא, שלכל אדם יהיה ספר תורה. בדבריו הוא מדגיש, כי גם **אדם שיש ברשותו שני ספרי תורה**, ועל ידי מכירת אחד מהם אינו מבטל מצווה זו, עדיין עובר על איסור מדרבנן אשר גזרו שלא למכרו משום ביזוי המצווה. רק במקרים מיוחדים התירו חז"ל למכור ספר תורה, כגון, לצורך מימון לימוד תורה, לצורך נישואין ("שולחן ערוך", יו"ד, סימן ע"ב, סעיף א'; אה"ע, סימן א', סעיף ב'), לפדיון שבויים ("מגן אברהם", או"ח, סימן קנ"ג, ס"ק ט') או לפריעת חוב (ח"מ, סימן צ"ז, סעיף כ"ג), אולם המוכר ספר תורה שלא בהיתר, אינו רואה סימן ברכה מאותו ממון (מגילה כז/א; רמב"ם, הלכות ספר תורה, פרק י', הלכה ב').

מכירת ספר תורה פסול למוזיאון: בעל שו"ת "זכר שמחה" (סימן קמ"ד) נשאל על ידי גבאי בית כנסת מסויים, אם הם רשאים למכור ספר תורה פסול למוזיאון המבקש להציגו לקהל הרחב, תוך שבעל המקום מבטיח, כי הוא ישמור עליו בכבוד הראוי. בדברי הכרעתו לאסור זאת הוא מציין את דעת הפוסקים האומרים כי ספר תורה נשאר בקדושתו גם לאחר שנפסל, ולפיכך אסור למכרו, כפי שאסור למכור ספר תורה כשר. הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל התייחס גם הוא לשאלה זו והשיב, כי גם לדעות הסוברים שספר תורה פסול אינו נשאר בקדושתו כספר תורה כשר, יש לחשוש שמא הנהלתו הבאה של המוזיאון, שתתחלף בוודאי במרוצת השנים, עלולה להביא את הספר לידי בזיון ("הליכות שלמה", הלכות תפילה, פרק י', ב').

מכרז למכירת ספר תורה: ה"חכם צבי" (שו"ת, סימן קכ"ג) מספר באחת מתשובותיו, כי כאשר כיהן ברבנות בקהילת אמסטרדם הוא נוכח לדעת, כי בעת שהקהילה נזקקה למכור ספר תורה בהיתר, ערכו גבאי בית הכנסת מכרז פומבי ומכרו את הספר לכל המרבה במחיר. אולם, הוא כותב: "מחיתי בשמשים שלא יעשו כך", משום שאין זה דרך כבוד לספר התורה. שהרי התורה אוסרת למכור עבד עברי בשוק העבדים לכל המרבה במחיר, וכל שכן, שאסור לנהוג כן בספר תורה.

אולם בעל "שבות יעקב" (חלק ב, סימן צ"א, ובשו"ת "ספר יהושע", פסקים וכתבים, סימן כ"א) כתב, כי אין להשוות בין המקרים, משום שמכירת עבד עברי כדרך שמוכרים עבד כנעני מהווה בזיון עבורו, אך מכרז פומבי נהוג לערוך עבור חפצים יקרים בלבד, ואדרבה, עריכת מכרז פומבי למכירת ספר תורה מראה על הערך הרב שמייחסים בני הקהילה לתורה הקדושה.

פרק איזהו נשך - ריבית, על מה ולמה

פרק "איזהו נשך" עוסק באחד מאיסורי התורה החמורים - איסור ריבית. אי"ה, בגליון זה ובגליונות הבאים נעסוק בפרטים הקשורים לאיסור זה, כגון: קנייה בתשלומים, מהות "היתר עסקה", "לא תהיה לו כנשה", "ריבית דברים", עשיית דבר מה על ידי הלווה כתמורה למתן הלוואה, הלוואות במט"ח ועוד.

אלא הוא עצמו, בהתנהגותו, קובע זאת". נחמד. "ילדינו ושכנינו לא יידעו מאומה" סיכמו ביניהם הנרי ורעייתו. רמת האוכל ירדה פלאים. הילדים שהורגלו למסעדות יוקרה נאלצו להסתפק בפרוסת לחם וחצי לבן. על בגדים חדשים איש לא חלם. איך שהוא הצליח מר הנרי לעבור תקופה של מספר חדשים, עד שיום אחד קרה הדבר, וילדיו הלכו לישון כשקיבתם ריקה. אין אוכל.

אותו לילה החליט מלאך החלומות להתעמר במר הנרי. אורות הבית כובו והנרי עלה על יצועו. טרם נרדם החלו לרצד מול עיניו תמונות ילדותו. כנה עמל להשכחים עולבו, ועתה הם לא הרפו ממנו. דמו סער בקרבו כאילו הדברים מתרחשים זה עתה. עומד הוא נער צעיר ורזה, מיוזע מכף רגל ועד ראש מן השמש הקופחת, ותוקע מסמרים בעוד ארגז שעשה את דרכו על המסילה האוטומטית.

שקט מוחלט שרר בבית ומר הנרי המשיך לטוות את קורי מחשבתו אל תוך חלום מתוק. הנה, הנה הם הימים היפים בהם הצליח להקים סניפים רבים, ולהשקיע במקומות הנכונים. הוא חלף ביעף על פני התקופה הקשה והנה, לפתע, הכל חלף עבר. חבר ילדות הציע לו להשתתף איתו ביסוד עסק חדש שפרח והצליח ורווחיו העצומים כיסו את כל חובותיו ואף נותר בידו סכום הגון שיכול לשמש כבסיס איתן להפרכת פעילותו הכלכלית.

חיך רחב השתקף על פניו של מר הנרי שמזה חודשים ארוכים לא חיך, הן בהקיץ והן בחלום. כהודיה לקב"ה על הטוב אשר גמלו, זימן מר הנרי קבוצת ידידים קרובה ורב מכובד, לסעודת הודיה מפוארת שנערכה בביתו.

שולחנות מפוארים ערוכים בסדר מופתי על ידי צוות מלצרים ענבים בפיוניי קיבלו את פני הבאים. בעל הבית קיבל את פני אורחיו כשבדידו מגש כוסיות לחיים ועל פניו צהלה רבת. המוזמנים התיישבו סביב השולחנות ומר הנרי נעמד על דרגש קטן והקיץ את עצמו לשאת את דבריו. שעות ארוכות לפני המסובה התלבט מר הנרי עם עצמו כיצד לפתוח את נאומו. לבסוף החליט כי הדבר המתאים ביותר לעשותו, הוא לפתוח בשירה וזמרה לבורא עולם שחילצו מן המיצר.

מר הנרי הניף את ידיו באוויר כשמגורו בוקעים ברננה פסוקי הנחמה של ירמיהו "חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמינו". הנוכחים נשאו אף הם את ידיהם ומחיאיות הכפיים הרעידו את קירות הבית. לפתע חווורו פניו של מר הנרי. מבעד לחלון נראה קנה רובה מכונן היישר לקדקדו. הרובה היה לפתע בידי האמונות של פושע מפורסם שתמונתו פורסמה בהבלטה על ידי השלטונות בכל הדרכים האפשריות.

זעקות "הצילו" נוראות שבקעו מגורו הניחר של מר הנרי המבועת פילחו את דממת הליל, ותוך מספר דקות מר הנרי מצא את עצמו עומד במרכזה של המולה נוראה.

שכנים מבוהלים פרצו אל הבית מכל עבר, כשבידיהם מטאטאים ומקלות שהם אספו במהירות עת שעטו לביטו של שכנם שהזיעקם באמצע הלילה. דממה השתררה בבית. מר הנרי עמד בסלון ביתו החשוך, כשמסביבו שכניו ששנתם נקרעה בחטף. אט אט, הרפו השכנים מן המקלות ומן המטאטאים והביטו בחמלה על מר הנרי המסכן.

דקה ארוכה עמד מר הנרי תוך שהוא צובט את לחייו. עדיין לא היה ברור לו איזה חלק שייך לחזיון העוועים והיכן מתחילה המציאות. יבבות ילדיו שהתעוררו משנתם, החזירו אותו אל עולם המעשה. "ילדים אינם מתביישים". גם זה היה אחד מן המשפטים האהובים על מר הנרי: "תרגיש כמו ילד", היה אומר לעובד ביישן, "גש אל הלקוח, תלחץ את ידו בטבעיות ותפתח איתו בשיחה על מזג האוויר. מה יש? תנסה". ואכן, ילדים לא מתביישים. ילדיו הרעבים תבעו בקול בוכים למלא את קיבתם הריקה. "אבא! אוכל! אנחנו רעבים!" לא נלאה אתכם בכל פרטי המאורע. אך בסופו של דבר, כמה שכנים רחמנים הביאו מביתם מצרכי אוכל בסיסיים, פתחו שולחן וערכו ארוחת ערב לילדים האומללים.

עם בוקר רווחה השמועה כי מר הנרי ירד מנכסיו, ויתכן שגם מדעתו. למחרת שבו ונפגשו מלאך החלומות ומלאך ההצלחות. מלאך החלומות לא הצליח לעצור את חיובו בשעה שתיאר את מר הנרי ההמום עומד באמצע הלילה, אדום כאש מבושה, בעוד השכנים מחטטים במקור הריק כדי להאכיל את ילדיו הרעבים.

עיניו של מלאך ההצלחות נפערו בתדהמה. "אין לך בושה? הרי זו אכזריות נוראה! גם לבזותו לעין כל, וגם לטעת בו אשליות שווא, שההתפכחות מהם היא מרה וקשה! כיצד עשית זאת?!"

הפעם הגיע תורו של מלאך החלומות לפעור את עיניו. "האתה??? אתה תלמד אותי לקח על נטיעת אשליות שווא!!!!? הרי אתה, ידידי, מלאך ההצלחות, משלה אנשים במשך שבעים ושמונים שנה! אתה לוקח בן אדם, נתן לו עשירות והצלחה והוא בטוח שיש לו הכל ולא חסר לו כלום. הוא בשיא ההצלחה, אין לו זמן לשיעורים, אין לו זמן לכלום, הוא עסוק מאד.

ואז, כאשר המסך יורד וההצגה מגיעה לקיצה, עולה היהודי לפני בית דין של מעלה ומגלה שהכל היה חלום. אין עשירות ואין הצלחה. כלום. עני מרוד. אמור לי, איפוא, ידידי, מי מאיתנו אכזרי יותר? אני, שיללה אחד השליתי בן-אדם, או אתה שמשלה אותו לאורך כל ימי חייו?!"

מלאך ההצלחות השפיל את עיניו, "אתה צודק ידידי. אני סומך עליהם, על בני האדם, שינצלו את שכלם כדי להבין מהי הצלחה אמיתית."

משק כנפיהם של המלאכים העיד כי שיחתם הסתיימה, ואנו נותרנו עם המסר החודר והנוקב, כי יש לנצל כל יום. לא לתת לו לחלוף לידינו מבלי לנצלו ללימוד תורה. יום ללא תורה, הרי הוא כיום שנעקר מלוח השנה, כאילו מעולם לא היה. ואילו יום שבו אדם למד תורה, הרי הוא נרשם באותיות של זהב ב"ספר החיים", שהרי אין חיים אלא תורה.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף נח/ב ולא תונו איש את עמיתו
הונאה שכזו

אומר היה הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ זצ"ל: התורה מצווה שלא להונות איש את עמיתו. החפץ לקיים מצווה זו לפני משורת הדין, יזהר שלא להונות עצמו... ("על התורה" חלק ב' עמוד של"ח).

דף נח/ב המלבין פני חבריו

מלבי"ם או מלבין?

השמועה מספרת, כי פעם אחת ישב הגאון רבי

הלכות ריבית מאפיין ייחודי שאינו קיים בהלכות רבות אחרות, כגון הלכות שבת. מחד גיסא הלכותיהם וסעיפיהם של שני נושאים אלו מרובים, מקורם מדאורייתא וחז"ל הוסיפו עליהם איסורים וסייגים רבים. מאידך גיסא, הלומד הלכה מסויימת מהלכות שבת, כגון, הלכות "מוקצה", בדרך כלל אינו זקוק לשם כך לדעת מאומה על מלאכות אחרות, בעוד שבהלכות ריבית בסיס אחד מוביל לכל פרטי האיסורים, וממנו הם נובעים. לפיכך במאמרנו זה נבאר את יסודו ובסיסו של איסור ריבית.

ריבית מדאורייתא

מן התורה איסור ריבית אינו אלא כאשר מתקיימים שני תנאים בסיסיים:

א. הכסף ניתן בהלוואה. הכסף שתמורתו נגבית הריבית ניתן בתור הלוואה בלבד (רש"י, ס"ב, ד"ה "לריבית"), אולם ב"עסקת מקח" אין איסור ריבית, ולפיכך, מן התורה רשאי מוכר להתנות עם הקונה על תשלום ריבית תמורת איחור בתשלום דמי המקח ("חיות דעת", סימן קס"ו, ס"ק ד, ועיין בספר "תורת הריבית", פרק א, אות ל"ב) (4).

ב. הריבית קצוצה. גם ריבית הנגבית תמורת הלוואה, אסורה רק אם היא קצוצה - קצובה - מראש בין המלווה לבין הלווה, ואינה מותנית במאומה, אלא המלווה יקבל את כסף הריבית בכל מקרה, ללא קשר למצבו הכלכלי של הלווה, או להצלחת העסקה שבעבורה לווה את המעות. אולם אם המלווה סיכם עם הלווה על ריבית שאינה קצובה מראש, אלא מותנית בדבר כלשהו, לא עברו הצדדים להלוואה זו על איסור ריבית.

ההבדל בין הלוואה להשכרה: מדוע אדם רשאי להשכיר את נכסיו תמורת רווח, ואילו להלוות את ממונו תמורת רווח אינו רשאי?

מדברי הראשונים עולה, כי התורה אסרה נטילת ריבית על הלוואה כדי להשליט הגינות בשוק העסקים. התורה מבקשת לאפשר סיכוי רווח והפסד זהים, פחות או יותר, לשני הצדדים בכל עסקה. כאשר נתבונן בהלוואה בריבית נמצא, כי בעסקה זו הרווח של המלווה קרוב מן הרווח של הלווה. שהרי המלווה אינו נוטל על עצמו כל סיכון, מאחר שגם אם הלווה יאבד את מעותיו, הוא חייב לפרוע את הלוואתו. לעומת זאת הלווה אינו בטוח כלל ועיקר שירוויח פרוטה מן הכסף שלו, ואף יתכן שהוא יאבד את הקרן בעסק ביש. אולם המשכיר חפץ לחבירו נוטל על עצמו סיכוי הפסד, הן מפני הפחת הנגרם לחפץ, והן משום שהחפץ עלול להאנס ברשות השוכר, והמשכיר יאבדו כליל.

הכלל העולה מדברי הפוסקים הוא, איפוא, שהתורה ביקשה למנוע עסקה, אשר צד אחד לה אינו נוטל על עצמו סיכונים כל שהם. לפיכך, משכיר המטיל אחריות כוללת על השוכר, ובהסכם השכירות נקבע, כי השוכר חייב לשלם גם בכל מקרה של אונס וכן בתשלום עבור הפחת הנגרם לחפץ השכור, כולל פחת בערך החפץ, **עובר על איסור ריבית מן התורה**, שהרי המשכיר העמיד חפץ לרשות חבירו ללא נטילת סיכון כלשהו על עצמו, ואף גבה ממנו תשלום עבור השכרה זו, ובכך הוא ביצע עסקה הנחשבת להלוואה ועבר על איסור ריבית [עיין בספר "תורת ריבית", פרק י"ג, בירור הלכה, ס"ק א, ויסוד הדין מהמשנה ע/א בדין צאן ברזל].

ריבית מדרבנן

כל האמור לעיל מתייחס לאיסור ריבית מן התורה. אולם, חז"ל העמיקו והרחיבו את האיסור כך שלעולם לא יצטרך אדם להחזיר לחבירו סכום העולה על הסכום שקיבל ממנו. לפיכך אסור להלוות "סאה בסאה" - אסור לאדם להלוות לחבירו ק"ג אחד של עגבניות בתנאי שהלווה יחזיר לו כמות זהה של עגבניות. זאת, שמא ביום החזרתן מחיר העגבניות יהיה גבוה ממחירן בעת נתינתן, ונמצא שהלווה קיבל עגבניות בשווי 10 שקלים, אך החזיר עגבניות בשווי 11 שקלים.

כמו כן, אסור חז"ל תשלום בגין "המתנת מעות". בקשר לכך נאמר בפרקנו הכלל המפורסם בשם רב נחמן: **"כללא דריביתא - כל אגר נטר אסור"**. על פי כלל זה נאסר על קונה לקבל הנחה תמורת תשלום מראש עבור רכישת חפץ. אף על פי שעסקה זו אינה אסורה מן התורה, שהרי היא "עסקת מקח" ולא "עסקת הלוואה", היא אסורה מדרבנן, שאסרו ליטול רווח בגין שהיית המעות אצל הזולת.

כללו של דבר, חז"ל ביקשו לעקור כל אפשרות להפקת רווחים על ידי בעל הממון תמורת שהיית כספו אצל חבירו [בנוסף לכך יש איסורים נוספים מדרבנן, כגון, ריבית מוקדמת ומאוחרת, הערמת ריבית, ריבית דברים, ועוד אשר לא נגענו בהם ולא ביארנום כלל].

לסיום נציין כי המלווה בריבית עובר על שש מצוות "לא תעשה" מן התורה! איסור הלוואה בריבית חל הן על המלווה והן על הלווה, וכן על כל המשתתפים והמסייעים לביצוע העבירה: הסופר שכותב את שטר ההלוואה, הערב להלוואה, והעדים שחותמים על השטר. לא זו בלבד, אלא גם מבואר בגמרא (עא/א) "שכל המלווה בריבית נכסיו מתמוטטין".

דף סב/א שנים שהיו מהלכין בדרך

מי קודם לחיבור למכונת החייה?

סוגייתנו דנה בשני אנשים שהיו מהלכים במדבר אשר אין בו מים, וברשות אחד מהם כמות מים מועטה ביותר, המספיקה לאדם אחד בלבד, ואם הוא יחלוק עם חבירו במים ימותו שניהם. לדעת רבי

(1) אמנם, לדעת חלק מן האחרונים, אם לאחר המכירה ביקש הלוקח מן המוכר להאריך לו את זמן הפרעון תמורת התחייבות לתוספת ממון, תלוי הדבר במחלוקת. לדעת הרמב"ם, אין איסור מהתורה אלא בקציצת ריבית בשעת נתינת ההלוואה בלבד, ואילו לדעת הראב"ד, מאחר שעסקת המכר נגמרה לפני בקשתו של הלוקח, הארכת זמן התשלום מהווה עניין חדש, שדינו כהלוואה. עיי ברמב"ם הל' מלווה ולווה פ"ו ה' ג' ובראב"ד שם. ונקטו הראשונים בקידושין ו/א כראב"ד. ועיי שו"ע יו"ד סי' קס"ו סעי' ב'.

מאורות הדף היומי

משרד ראשי:
רח' יוגמן 1 (פינת התם סופר 5)
Wagman street 1
P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL
ת.ד. 471 בני-ברק
טל: 03-5775333
פקס: 03-7601020
E-mail: meorot@meorot.co.il

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
מוקד הזמנות 151-500-700-1

עקיבא, אדם העומד בפני מצב שבו עליו לבחור בין חייו לבין חיי חברו, מצווה על ידי התורה (ויקרא כה/ לו): "וְחַי אֶחָיִךְ עִמָּךְ" - "חיך קודמין", וכפי שמסביר המהרש"א שהמלה "עמך" משמעה, "שיהא הוא טפל לך". אולם בן פטורא חולק וסובר, שעל פי מידת חסידות מן הראוי שיחלוק את המים עם חברו, והמקום ירחם עליהם ("חמדת ישראל" להגאון רבי מאיר דן פלאצקי זצ"ל, חלק העשין, לדעת הרמב"ן, אות נ"ב, וכן מבואר ב"מחנה חיים", חו"מ, חלק ב', סימן נ). להלכה כתבו הפוסקים, שנתקבלה דעתו של רבי עקיבא (עיין שו"ת "חלקת יעקב", סימן ל"ג, ושו"ת "אגרות משה", יו"ד, חלק א', סימן קמ"ה, המבאר מדוע השמיט הרמב"ם דין זה).

אדם שפגש במדבר שני אנשים צמאים: בקשר לכך יש לדון, כיצד ינהג אדם שיפגוש במדבר שני אנשים צמאים, וברשותו כמות מים שיש בה כדי לספק את צרכיו של אחד מהם בלבד. מדברי סוגיינתו הוכיח "חזון איש" זצ"ל (גליונות על חידושי רבינו חיים הלוי, הלכות יסודי התורה), שעליו לחלק את המים בין שניהם, למרות שברור כי עקב כך שניהם ימותו לאחר זמן מה, ואין הוא רשאי להעניק את המים לאחד מהם בלבד ובכך להציל אותו. זאת, על פי דברי רבי עקיבא האומר שחיי של אדם קודמים לחיי חברו, היינו, רק כאשר חייו שלו עומדים על הפרק, עליו להעדיף על חייו חברו, אך אין לאדם רשות להעדיף את חייו פלוני על חייו אלמוני (אולם במקום אחר הוא מצדד שיש להעדיף לתת את המים לאחד מהם בלבד, עיין בחו"מ, ליקוטים, סימן כ').

עדיין יש לדון כיצד על בעל המים לנהוג אם אחד משני הצמאים שלפניו חולה ושתיתי המים לא תצילנו ממיתה, אלא תאריך את חייו לזמן מועט בלבד. היתן את המים לשניהם, או יתנם לבריא ויציל את חייו?

שאלות דומות עומדות בפני צוותים רפואיים. דוגמא לכך אנו מוצאים בספרו של הגאון רבי אליעזר יהודה ולדנברג זצ"ל (שו"ת "ציץ אליעזר", חלק י"ז, סימן ע"ב) בו הוא דן בשאלה שהופנתה אליו על ידי רופא יהודי, מנהל מחלקת טיפול נמרץ בבית חולים ביוהנסבורג שבדרום אפריקה.

מכונת החייאה חדישה ומשוכללת הובאה לבית החולים בו שירת הרופא. השימוש במכונה החדשה עזר להציל חיי אדם רבים, ואף האריך את חייהם של חולים חשוכי מרפא. דא עקא, שהביקוש לטיפול במכונה זו היה גבוה ביותר, ומאחר שלרשות הנהלת בית החולים לא עמד תקציב לרכישת מכונה נוספת, הורתה הנהלה לצוות הרפואי, שלא לחבר חולים סופניים למכונה החדשה, כי אם חולים שהטיפול במכונה המשוכללת עשוי להבריאם, משום שבכל יום מגיעים לבית החולים חולים שניתן להבריאם, ותפיסת המכונה על ידי חולים סופניים, עלולה לגרום למותם של החולים שעשויים להבריא.

מנהל המחלקה, יהודי שומר תורה ומצוות, שאל, אם מותר לו לציית להוראת הנהלה, או שמא אין לו רשות לחשב חשבונו של עולם, אלא לחבר למכונה כל חולה, גם סופני, וה' הטוב ירחם על חולי עמו ישראל.

כאשר דנים בשאלה קריטית זו יש להבהיר נחרצות, כי חובה קדושה מוטלת על כל אדם להציל כל חולה, גם סופני, ולו כדי להאריך את חייו אפילו למשך זמן קצר ביותר. אלא שעלינו לברר אם קיים סדר עדיפויות לגבי אנשים בעלי סיכויים שונים לתוחלת חיים. כלומר: כאשר לפנינו שני אנשים בריאים - למדנו כי אין להעדיף את חייו אחד מהם על חייו חברו, אך יש לברר אם כך יש לפסוק גם כאשר מדובר בחולה סופני ובחולה המסוגל להבריא ממחלתו.

הגאון רבי אליעזר יהודה ולדנברג זצ"ל הכריע כי הנהלת בית החולים צודקת בהוראתה, כדברי הפוסקים ("פרי מגדים", או"ח, סימן שכ"ח; "משבצות הזהב", ס"ק א'; ועוד) שכתבו לגבי מקרים שונים, כי אם יש אפשרות להחיות חולה אחד בלבד, אזי יש להחיות את החולה שיחיה שנים רבות לאחר ההצלה. מאחר שלפי הנתונים שהוצגו בפניו, בכל יום מגיעים לבית החולים בני אדם שאפשר להציל את חייהם ולהבריאם על ידי הטיפול במכונה, לפיכך גם אם המכונה פנויה לזמן מה אין לחבר אליה את החולה הסופני, מפני שאסור יהיה לנתקה ממנו, וברור הדבר שעל ידי כך ימות החולה שאינו סופני שבוודאי יגיע באותו יום לבית החולים.

מאיר שפירא מלובלין זצ"ל בחברת תלמידיו, וכהרגלו בקודש נשא חידושי תורה וחיזודים משמחי לב. לפתע הפסיקו אחד השומעים באומרו: "חידוש זה שנאמר כעת מפי הרב, מפורש הוא בספרו של המלבי"ם".
"לא מלבי"ם יש כאן", השיבו רבי מאיר על אתה, **"מלבין יש כאן..."**

דף נח/ב כאילו שופך דמים
מוות נצחי

אמרו חכמינו, כי "המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים". בעל "בן יהודע" בסוגיינתו מבאר, כי לא לחינם נקטו חז"ל לשון רבים ואמרו "שופך דמים", שהרי בכל פעם שהמתבייש נזכר כיצד ביישוהו ברבים, הוא שב ונכלם, וחוזר חלילה.
דמים!

לעילוי נשמת
 מרת **רבקה אקשטיין** ע"ה
 ב"ר שמעון ז"ל
 נלב"ע א' דר"ח תמוז תשנ"א
תנצב"ה
 הונצחה ע"י בנה
 הר"ר דוד אקשטיין הי"ו - אנטוורפן

לעילוי נשמת
 הר"ר **שבתאי מיבסקי** ז"ל
 ב"ר משה ז"ל
 נלב"ע ד' בתמוז תשנ"ט
תנצב"ה
 הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
 הר"ר **פלטיאל בהגאון** ז"ל
 ב"ר גרשון חנוך ז"ל
 נלב"ע ב' בתמוז תשס"ד
תנצב"ה
 הונצח ע"י המשפחה שיחיו

נתום בעילום שם
לעילוי נשמת זכר יקירם
נלב"ע ל' בסיון תנצב"ה

הננו להודיע לציבור לומדי הדף היומי,
 כי לקראת לימוד דיני ריבית בפרק איזהו נשך
 במסגרת הדף היומי יתקיימו אי"ה

שיעורים אקטואליים בנושא ריבית

בהם יובהרו הנושאים:

- ריבית במסחר • ריבית בהשקעות • ריבית במשכנתאות
- ריבית בנדל"ן • ריבית אוברדפט
- היתר עיסקא

<h3>חיפה</h3> <p>יום רביעי כ"ה סיון תשס"ט בשעה 20:30 באולם שע"י סמינר בית יעקב רח' חרמון 10</p> <p>בהשתתפות הגאון רבי יעקב מאיר זוננפלד שליט"א מרא דאתרא רבנים וראש ישיבת כנסת חזקיהו לצעירים</p> <p>הגאון רבי חיים דוד קובלסקי שליט"א ראש ביהמ"ד "מאורות הדף היומי"</p> <p>הגאון רבי אריה דביר שליט"א מומחה לענייני ריבית וראש מכון "כלכלה ע"פ ההלכה"</p>	<h3>ירושלים</h3> <p>יום שני ל' סיון תשס"ט בשעה 20:30 בבית המדרש הגדול ביאלה רח' יעקובזון 5 (שכונת עזרת תורה)</p> <p>בהשתתפות הגאון רבי חיים דוד קובלסקי שליט"א ראש ביהמ"ד "מאורות הדף היומי"</p> <p>הגאון רבי שלום יוסף גלבר שליט"א מחבר ספר נתיבות שלום - הלכות ריבית</p> <p>הגאון רבי נתנאל לינדר שליט"א מרבני הוועד לליקוח הלכתי להשקעות ופניסטים שע"י ב"ר"ן העדה החרדית</p>	<h3>בני ברק</h3> <p>יום שלישי א' תמוז תשס"ט בשעה 20:45 ביהמ"ד אליהו הנביא רח' קאליש 6 (מול בית הכנסת הגדול)</p> <p>בהשתתפות הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א רב מערב ב"ב</p> <p>הגאון רבי חיים דוד קובלסקי שליט"א ראש ביהמ"ד "מאורות הדף היומי"</p> <p>הגאון רבי אליהו הכהן מונק שליט"א ראש כולל תניני הישיבות</p> <p>הגאון רבי אריה דביר שליט"א מומחה לענייני ריבית וראש מכון "כלכלה ע"פ ההלכה"</p>
--	--	--